

PRZEMYSŁAW KANTYKA

PROBLEM PISMA ŚWIĘTEGO I TRADYCJI W DOKUMENTACH DIALOGU KATOLICKO-ANGLIKAŃSKIEGO

W dialogu ekumenicznym Kościoła katolickiego i Wspólnoty Anglikańskiej poruszono cały szereg istotnych zagadnień doktrynalnych w odmienny sposób postrzeganych i prezentowanych przez obydwie Kościoły. Chociaż określenie roli, jaką w życiu i nauczaniu kościelnym odgrywają Pismo święte i Tradycja nie było jednym z „gorących” tematów niejednokrotnie wzbudzających polemikę, to jednak jego dogłębne wspólne przestudiowanie okazało się niezwykle ważne. Precyzyjne bowiem określenie źródeł nauczania kościelnego oraz ich wzajemnej relacji pozwala dopiero na właściwą ocenę wszystkich elementów doktryny i życia Kościołów. Źródła nauczania stanowią bowiem swego rodzaju probierz doktrynalnej autentyczności.

Powołana do życia w 1969 Międzynarodowa Komisja Anglikańsko-Rzymskokatolicki (*Anglican-Roman Catholic International Commission*)¹ podjęła studium zagadnienia Pisma św. i Tradycji w trzecim z opracowanych przez siebie dokumentów, tzn. *Autorytet w Kościele*² oraz w dodanych do tego dokumentu *Wyjaśnieniach*³ Ponieważ jednak zagadnienie to domagało się dalszego naświetlenia, ARCIC przedstawiła jego pogłębione studium w swym najnowszym dokumencie *Dar autorytetu*⁴

¹ Dalej: Komisja lub ARCIC.

² *Authority in the Church. A Statement on the Question of Authority, its Nature, Exercise and Implications Agreed by the Anglican-Roman Catholic International Commission*, London 1976. Przekład polski w: ŻM 6 (1977), 102-112; BE 7 (1978), 47-63. Dalej określane również jako *Dokument wenecki* lub DWE.

³ *Authority in the Church I. Elucidation, 1981. W: Anglican-Roman Catholic International Commission. The Final Report, Windsor 1981. London 1982. Wyjaśnienia (Elucidation)* zostały też dodane do innych dokumentów składających się na Raport Końcowy. W niniejszym artykule tytuł *Wyjaśnienia* odnosił się będzie wyłącznie do wyjaśnień do *Dokumentu weneckiego*. Dalej również: AWY.

⁴ *Gift of Authority. Authority in the Church III. An Agreed Statement by the Anglican-Roman Catholic International Commission*, London 1999. Dalej: *Dar autorytetu* lub DA.

1. Normatywna funkcja Pisma świętego w przekazie Objawienia „w obrębie Tradycji”

Jednym z podstawowych tematów podjętych przez szesnastowieczną Reformację był powrót do Pisma św. jako normy wiary i doktryny chrześcijańskiej. Prymat słowa Bożego w protestantyzmie zaznacza się w każdej dziedzinie życia religijnego, w myśleniu tak indywidualnym, jak i zbiorowym⁵

Przez wieki uważano, że protestanckie i katolickie podejście do autorytetu Pisma świętego są nie do pogodzenia. Ujęcie protestanckie, które streszcza zasada *sola scriptura*⁶, pociąga za sobą możliwość indywidualnego odczytywania i interpretowania prawdy objawionej. Każdy wierny, ciesząc się asystencją Ducha Świętego, może zgłębiać prawdy Pisma świętego. Co więcej, nauczanie kościelne może być przez każdego wiernego konfrontowane ze słowami Biblii. Katolików natomiast oskarżano o uznawanie dwu źródeł Objawienia: Pisma świętego i Tradycji, a nawet więcej – o pogląd, że niektóre prawdy objawione zawarte są tylko w Tradycji, nie zaś w Piśmie świętym⁷

W kwestii autorytetu Pisma świętego Reformacja angielska nie odbiegała od reformacyjnej myśli na kontynencie europejskim⁸ Świadczy o tym sformułowanie *VI Artykułu Religii*⁹, w którym Kościół anglikański uczy, iż żadna doktryna nie może być uznawana za konieczną do zbawienia, jeżeli nie znajduje się

⁵ Tę pryncypialną rolę Pisma świętego trafnie ujmuje B. Lambert: „The primacy of the Word of God in Protestantism is a fact, a climate, a dogma. It belongs to the whole Protestant tradition, right from its manifold origins. It holds the title role in every denomination, without exception. It is a pre-requisite to their activity, their thought, their life. It is the measure, the norm, the regulating principle of Protestant orthodoxy. It has an equal authority over official and individual thought. It is the inspiration for a way of life and for the organization of human life” TENŻE, *Ecumenism: Theology and History*, London 1967, 26. Zob. też *Anglicanism and the Bible*, red. F. A. BORSCH, Wilton 1984.

⁶ Współczesne rozumienie tej zasady w anglikanizmie wyjaśnia R. H. Fuller: „Anglicanism accepts the *sola scriptura* of the Reformation in the nuanced sense that only in Scripture do we find authoritative witness to the Christ event” TENŻE, *Scripture. W: The Study of Anglicanism*. red. SYKES, J. BOOTY, London 1988, 88.

⁷ Por. H. CHADWICK, E. J. YARNOLD, *Truth and Authority. A commentary on the Agreed Statement of the Anglican-Roman Catholic International Commission: Authority in the Church*. Venice 1976, London 1977, 10.

⁸ Zob. m.in. J. DILLENBERGER, C. WELCH, *Protestant Christianity Interpreted Through Its Development*, London 1988², 39-48; L. BOUYER, *The Spirit and Forms of Protestantism*, London 1956.

⁹ Tzw. „Artykuły Religii” (ang. *The Articles of the Church of England* lub *The Articles of Religion*) to rozbudowane wyznanie wiary zawierające doktrynę Kościoła Anglii. Ułożone przez abpa Cranmera, zostały opublikowane z nakazu królowej Elżbiety I w 1562 r. Ostateczny kształt nadał im abp Fisher w 1571 r. Por. P. JASKÓŁA, *Wspólnota Anglikańska*, w: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*, red. W. HRYNIEWICZ, J. GAJEK, J. KOZA, Lublin 1996, 185. Zob. J. PACKER, *The Thirty-nine Articles, Their Place and Use Today*, Oxford 1984; *The Articles of the Church of England*, red. H. E. W. TURNER, London 1964.

w Piśmie świętym lub nie może być z niego wyprowadzona¹⁰ Prawdy konieczne do zbawienia można w sposób pewny odczytać z Pisma świętego. W teologii anglikańskiej określane są one terminem *necessaria*¹¹ Rolę Pisma świętego w Kościele oraz jego relację do autorytetu określa *XX Artykuł Religii*¹² Władza decydowania o sprawach wiary przysługuje autorytetowi kościelnemu, o ile zachowane zostaje podstawowe kryterium osądu, jakim jest Pismo święte¹³ H. McAdoo wyjaśnia wzajemną relację Kościoła i Pisma świętego przy użyciu interesującej analogii: wobec Pisma świętego Kościół stoi w takiej pozycji, jak sędzia wobec prawa. Stosuje i interpretuje prawo, lecz i sam mu podlega oraz nie może nic do niego dodać ani też ująć¹⁴

Nie ulega wątpliwości, że Kościół rzymskokatolicki zawsze starał się należnym poważaniem otaczać Pismo święte jako słowo Boga, uznając je za jeden z podstawowych przejawów obecności Chrystusa w Kościele. *Konstytucja o Liturgii* Soboru Watykańskiego II stwierdza wyraźnie: „[Chrystus] jest obec-

¹⁰ Article VI (*Of the Sufficiency of the holy Scriptures for salvation*): „Holy Scripture containeth all things necessary to salvation: so that whatsoever is read therein, nor may be proved thereby, is not to be required of any man that it should be believed as an article of the Faith or be thought requisite or necessary to salvation. In the name of the Holy Scripture we do understand those canonical Books of the Old and New Testament, of whose authority was never any doubt in the Church” Artykuły Religii cytują za: *The Book of Common Prayer*. London 1844. Por. J. W. C. WAND, *What the Church of England Stands for: A Guide to its Authority in the Twentieth Century*, London 1951, 35. G. D. Yarnold wskazuje, że VI Artykuł Religii zawiera nast. zasadnicze twierdzenia: „(1) God is the ultimate source of all authority. (2) The scriptures contain the Word of God to man. (3) The books of scripture were written under the inspiration of God the Holy Spirit. (4) Their inspiration was recognized by the Church, under the guidance of the same Holy Spirit; and so the Canon of scripture was fixed. (5) The Church lives under the authority of scripture, which is the final arbiter in all matters of faith and morals” TENŻE, *By What Authority? Studies in the Relations of Scripture, Church, and Ministry*, London 1964, 24-25. Interesujący punkt widzenia przedstawia A. de Mendieta, który twierdzi, że uwypuklając jedyny i wystarczający autorytet Pisma świętego w sprawach wiary szesnastowieczna Reformacja wydobyła jedynie na światło dzienne katolicką od dawna zasadę, której wierny był Kościół nie podzielony, szczególnie zaś Ojcowie Kościoła. TENŻE, *Rome and Canterbury. A Biblical and Free Catholicism*, London 1962, 129. Zob. też J. DILLENBERGER, C. WELCH, *Protestant Christianity*, 39-41.

¹¹ Por. G. BIEMER, *Newman on Tradition*, Feiburg – London 1967, 7-8. Zob. też R. H. FULLER, *Scripture*, 82-83. Współczesna teologia anglikańska wskazuje również na niebezpieczeństwo zbyt sztywnego pojmowania tej zasady. Wand wskazuje na konieczność zachowania przez wierzącego żywej relacji z Chrystusem, od którego pochodzi nasze zbawienie. Doktryna nie może nigdy stawać pomiędzy nami a Osobą Chrystusa, przeciwnie – ma do Niego prowadzić. Por. J. W. C. WAND, *What the Church of England Stands For*, 36.

¹² Article XX (*Of the Authority of the Church*): „The Church hath power to decree Rites and Ceremonies, and authority in Controversies of Faith: And yet it is not lawful for the Church to ordain any thing that is contrary to God’s Word written, neither may it so expound one place of Scripture, that it be repugnant to another. Wherefore, although the Church be a witness and a keeper of holy Writ, yet, as it ought not to decree any thing against the same, so besides the same ought it not to enforce any thing to be believed for necessity of Salvation”.

¹³ Por. G. R. EVANS, *Authority in the Church: a Challenge for Anglicans*, Norwich 1990, 7.

¹⁴ Tenże, *Being an Anglican*, Dublin – London 1977, 14.

ny w swoim słowie, albowiem gdy w Kościele czyta się Pismo święte, wówczas On sam mówi”¹⁵

Podstawowa różnica pomiędzy anglikańskim a rzymskokatolickim pojmowaniem roli Pisma w Kościele polega na różnicy w określaniu relacji Pisma do Objawienia. Nauka katolicka obecnie nie rozdziela Pisma świętego od Tradycji, mówiąc – zwłaszcza od czasu soborowej konstytucji *Dei verbum* – o jednym źródle Objawienia¹⁶ Kościoły wywodzące się z Reformacji natomiast podkreślają wyłączność Pisma jako źródła Objawienia. Traktowanie Tradycji na równi z Pismem ma swój początek w przedtrydenckim nauczaniu kościelnym, zwłaszcza w braku jasnego wtedy sprecyzowania roli Tradycji jako interpretatora Objawienia. U reformatorów, również anglosaskich, zaowocowało to obawą przed uniezależnieniem Magisterium od prymatu słowa Bożego¹⁷ Poglądy te nie są z równą siłą podtrzymywane we współczesnej anglikańskiej myśli teologicznej. B. Lindars stwierdza nawet, że Biblia nie jest już w anglikanizmie traktowana jako podręcznik doktryny, zaś relacja pomiędzy Pismem a Tradycją jest postrzegana w kategoriach ciągłości i dynamicznego współoddziaływania¹⁸

Dokument wenecki jako pierwszy dokument ARCIC na temat autorytetu w Kościele już na samym wstępie wskazuje na źródła autorytetu. Dostrzega je przede wszystkim w Piśmie świętym, które Kościół przyjął jako normatywny zapis autentycznych podstaw wiary. Pismo, które pod natchnieniem Ducha Świętego powstało we wspólnocie apostołskiej, zawiera opis tego, czego ta wspólnota była świadkiem, a więc życia i słów Jezusa. Pismo daje również in-

¹⁵ *Sacrosanctum concilium* 7.

¹⁶ Naukę tę sprecyzował Sobór Trydencki w dekreście *De libris sacris et de traditionibus recipiendis*: „[...] hoc sibi perpetuo ante oculos proponens, ut sublatis erroribus puritas ipsa Evangelii in Ecclesia conservetur, quod promissum ante per Prophetas in Scripturnis sanctis Dominus noster Iesus Christus Dei Filius proprio ore primum promulgavit, deinde per suos Apostolos tamquam fontem omnis et salutaris veritatis et morum disciplinae „omni creaturae praedicari” [Mc 16,15] iussit; perspiciciensque, hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ab ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis Spiritu Sancto dictante quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt, orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros tam Veteris quam Novi Testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor, nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tamquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu Sancto dictatas et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur” DS 1501. Sobór Watykański I w konstytucji *Dei Filius* (DS 3006) powtarza wyżej przytoczone słowa orzeczenia Soboru Trydenckiego. Sobór Watykański II, idąc po linii wcześniejszych orzeczeń, stwierdza w konstytucji *Dei Verbum* 9: „Tradycja święta zatem i Pismo święte ściśle się ze sobą łączą i komunikują. Obydwoje bowiem, wypływając z tego samego źródła Bożego, zrastają się jakoś w jedno i zdążają do tego samego celu” Sobór Watykański II kładzie też nacisk na nierozdzielność Pisma świętego i Tradycji: „Święta Tradycja i Pismo święte stanowią jeden święty depozyt słowa Bożego powierzone Kościołowi”. *Dei Verbum* 10.

¹⁷ Por. G. R. EVANS, *Authority in the Church: a Challenge for Anglicans*, 6.

¹⁸ TENZE, *Bible and the Church*, w: *Their Lord and Ours. Approaches to Authority, Community and the Unity of the Church*, red. M. SANTER, London 1982, 2. Zob. też H. G. REVENTLOW, *The Authority of the Bible and the Rise of the Modern World*, London 1984.

terpretację zbawczego dzieła Pana. Z Biblii czerpie Kościół inspirację dla swego życia i misji, do niej odwołuje się w nauczaniu i praktyce. Autorytet Wcielnego Bożego Słowa przekazany został Kościołowi poprzez słowa spisane¹⁹

Mówiąc o autorytecie słowa Bożego, dokument pozwala odnieść wrażenie, iż jedynym źródłem Objawienia, a tym samym i autorytetu w Kościele, jest wyłącznie Pismo, z pominięciem Tradycji. Wprawdzie jest mowa o „wspólnym zaangażowaniu i wierzeniu”, które „tworzy wspólny pogląd w określaniu, jak Ewangelia powinna być interpretowana oraz w jaki sposób okazywać jej posłuszeństwo”²⁰, brak jednak jasnego określenia, na czym owo „wspólne zaangażowanie” ma polegać. Można domyślać się, iż chodzi o ugruntowaną w anglikańskiej i katolickiej teologii ideę *sensus fidelium*, o której jednak w całym dokumencie wprost mowy nie ma. Niedosyt uściśleń jest tym większy, że paragraf kończy się stwierdzeniem, iż to właśnie odniesienie do owej „wspólnej wiary” stanowi dla każdej osoby probierz prawdziwości jej własnych wierzeń²¹. Ujęcie takie z zadowoleniem przyjęte zostało przez teologów anglikańskich²², musiało jednak wzbudzić po stronie katolickiej wyrażane później obawy.

Dokument wenecki wskazuje na fakt, że wszelki autentyczny wykład wiary, dokonywany z potrzeby przybliżenia w sposób profetyczny Dobrej Nowiny współczesnym słuchaczom, powinien być poddany autorytetowi Pisma świętego. Niewystarczające i niezrozumiałe okazuje się jedynie powtarzanie oryginalnych słów Pisma²³. Kryterium współbrzmienia ze świadectwem apostołskim odnosi się zarówno do przepowiadania i nauczania głoszonego przez ordynowanych ministrów, jak i przez orzeczenia lokalnych i uniwersalnych synodów²⁴. Kilka paragrafów dalej *Dokument wenecki*, omawiając sposób rozwiązywania spraw spornych w zakresie wiary i obyczajów, rozszerza listę autorytetów, do których należy się odwoływać. Są nimi: wyznania wiary, nauka Ojców Kościoła oraz orzeczenia pierwszych Soborów²⁵.

¹⁹ „Assisted by the Holy Spirit they transmitted what they had heard and seen of the life and words of Jesus and their interpretation of his redemptive work. Consequently the inspired documents in which this is related came to be accepted by the Church as a normative record of the authentic foundation of the faith. To these the Church has recourse for the inspiration of its life and mission; to these the Church refers its teaching and practice. Through these written words the authority of The Word of God is conveyed”. DWE 2.

²⁰ „Shared commitment and belief create a common mind in determining how the gospel should be interpreted and obeyed”. DWE 2.

²¹ „By reference to this common faith each person tests the truth of his own belief”. DWE 2.

²² Odnotowuje to m.in. A. HARKER, *Commentary on an Agreed Statement on Authority in the Church 1976*, London 1977, 19.

²³ „It is not enough for the Church simply to repeat the original apostolic words. It has also prophetically to translate them in order that the hearers in their situation may understand and respond to them”. DWE 15.

²⁴ „All such statement must be consonant with the apostolic witness recorded in the Scriptures; for in this witness the preaching and teaching of ministers, and statements of local and universal councils, have to find their ground and consistency”. DWE 15.

²⁵ „In both our traditions the appeal to Scripture, to the creeds, to the Fathers, and to the definitions of the councils of the early Church is regarded as basic and normative”. DWE 15.

Dokument wenecki poprzestaje w omawianiu autorytetu Pisma na powyższych stwierdzeniach. Okazało się to na tyle niewystarczające, że konieczne były dalsze uściślenia, które Komisja zawarła w *Wyjaśnieniach do Dokumentu weneckiego* opublikowanych w *Raporcie Końcowym*. Szczególnie silne głosy krytyki dały się słyszeć ze strony anglikańskiej. Zarzucały one *Dokumentowi weneckiemu* przede wszystkim niewystarczające podkreślenie pierwszeństwa autorytetu Pisma świętego jako źródła nauczania w Kościele²⁶. W odpowiedzi Komisja odwołała się do biblijnego ujęcia ostatecznego objawienia się Boga w osobie Jezusa Chrystusa²⁷. Osoba i dzieło Jezusa Chrystusa, głoszone przez Apostołów i utrwalone w pismach Nowego Testamentu pod natchnieniem Ducha Świętego, pozostają podstawową normą wiary i życia chrześcijańskiego²⁸. Kościół nie może dodawać niczego do Objawienia już otrzymanego, musi jednak przekazywać Objawienie językiem zrozumiałym dla wiernych. Nie chodzi tylko o powtarzanie słów Pisma świętego, ale o wnikanie w ich najgłębsze treści oraz odkrywanie ich implikacji w życiu i wierze chrześcijan. Przy tym adekwatność używanego języka do treści Objawienia, jakie ten język wyraża, powinna być nieustannie podawana ocenie²⁹.

Wydaje się, że powyższe ujęcie rozwiewa obawy anglikanów o umniejszenie pierwszorzędności autorytetu Pisma świętego w Kościele, a jednocześnie nie zamyka drogi do ukazania roli Tradycji. Późniejszy *Dokument z Windsoru*, rozwijający niektóre kwestie szczegółowe związane z prymatem rzymskim, nie podejmuje poruszanej w niniejszym opracowaniu problematyki. Szerszego opracowania doczekała się ona natomiast w *Darze Autorytetu*, trzecim dokumencie ARCIC na temat autorytetu w Kościele.

Dar Autorytetu poświęca autorytetowi Pisma świętego osobny rozdział, który poprzedzony jest rozdziałem o Tradycji. Znamienne jest już pierwsze zdanie dokumentu, które sytuuje Pismo święte „w obrębie Tradycji” („within Tradition”) i podkreśla jego wyjątkową i normatywną pozycję³⁰. Usytuowanie Pisma świętego „w obrębie Tradycji” wynika z faktu, że Kościół uznał relacje

²⁶ Wyrazicielem tej krytyki był m.in. J. STOTT, *Evangelical Anglicans and the ARCIC Final Report: An Assessment and Critique*, London b.r.w., 24.

²⁷ Por. Hbr 1,1-3.

²⁸ „The person and work of Jesus Christ, preached by the apostles and set forth and interpreted in the New Testament writings, through the inspiration of the Holy Spirit, are the primary norm for Christian faith and life” AWY 2. Por. R. H. FULLER, *Scripture*, 83-85.

²⁹ „No endeavour of the Church to express the truth can add to the revelation already given. Moreover, since the Scriptures are the uniquely inspired witness to divine revelation, the Church’s expression of that revelation must be tested by its consonance with Scripture. This does not mean simply repeating the words of Scripture but both delving into their deeper significance and unravelling their implications for Christian belief and practice. It is impossible to do this without resorting to current language and thought”. AWY 2.

³⁰ „W i t h i n [podkr. – P.K.] Tradition the Scriptures occupy a unique and normative place and belong to what has been given once for all”. DA 19.

prawdziwych świadków Objawienia i przyjął je za swoje Pisma święte³¹ By ustalić kanoniczność ksiąg biblijnych Kościół zastosował kryterium natchnienia. Autorytatywne dla Kościoła jest jedynie natchnione, spisane słowo Boże³² Wydaje się, że ujęcie takie bardzo bliskie jest nauce o natchnionym charakterze Pisma świętego zawartej w *Konstytucji o Objawieniu Bożym*³³ Soboru Watykańskiego II, choć bardziej jeszcze uwypukla aktywną rolę Kościoła w przyjmowaniu przez niego natchnionych Pism.

Ustosunkowując się do procesu powstawania ksiąg Nowego Testamentu, dokument wskazuje, że proces ten dokonywał się w ścisłym związku z problemami, wobec których stawały wspólnoty lokalne w czasach apostołskich³⁴ Wyraźnie zaznacza się w dokumencie podejście historyczno-krytyczne, przyjmowane dziś przez większość biblistów³⁵ Pamiętać warto jednak, co również *Dar autorytetu* wyraźnie zaznacza, że interpretacja Pisma świętego nie należy wyłącznie do specjalistów, teologów-egzegetów, lecz jest także działaniem kościelnym. Znaczenie Dobrej Nowiny objawionej przez Boga może być w pełni zrozumiane jedynie w Kościele³⁶

Dokument *Dar autorytetu* przyjmuje również konieczność wiary jako pewnego założenia hermeneutycznego. Bez wiary bowiem niemożliwa jest wszelka właściwa interpretacja Biblii. Znamienny jest przy tym nacisk położony na fakt, że wiara wspólnoty poprzedza wiarę jednostki³⁷ Wynika z tego dalsze stwierdzenie, że indywidualnej interpretacji przewodzi interpretacja wspólnotowa, do której ta pierwsza z kolei wnosi swój wkład. W komentarzu do dokumentu *Dar autorytetu* opublikowanym w *Service d'Information* wydawanym przez Radę do Spraw Popierania Jedności Chrześcijan W. Henn z entuzjazmem zauważa zbieżność niektórych fragmentów najnowszego dokumentu ARCIC z nauczaniem papieża Jana Pawła II. Stwierdzenie, że „Kościół nie może być

³¹ „By receiving certain texts as true witnesses to divine revelation, the Church identified its Holy Scripture”. DA 19.

³² „[The Church] regards this corpus alone as the inspired Word of God written and, as such, uniquely authoritative”. DA 19.

³³ Por. *Dei Verbum* 11: „Prawdy przez Boga objawione, które są wyrażone i zawarte w Piśmie świętym, spisane zostały pod natchnieniem Ducha Świętego. Albowiem święta Matka-Kościół uważa na podstawie wiary apostołskiej księgi tak Starego, jak Nowego Testamentu w całości, ze wszystkimi ich częściami za święte i kanoniczne dlatego, że spisane pod natchnieniem Ducha Świętego Boga mają za autora i jako takie zostały Kościołowi powierzone”

³⁴ „These traditions reveal the way God’s Word has been received, interpreted and passed on in specific contexts according to the needs, the culture, and the circumstances of the people of God”. DA 20. „All the writers of the New Testament were influenced by the experience of their own local communities. What they transmitted, with their own skill and theological insights, records those elements of the Gospel which the churches of their time and in their various situations kept in their memory”. DA 21.

³⁵ Por. R. H. FULLER, *Scripture*, 80.

³⁶ „The meaning of the revealed Gospel of God is fully understood only within the Church” DA 23.

³⁷ „The faith of the community precedes the faith of the individual” DA 23.

opisany jako zbiór poszczególnych wierzących, wiara zaś nie jest sumą wierzeń jednostek³⁸, katolikowi przychodzi na myśl podobne sformułowania używane przez Jana Pawła II³⁹ dla określenia relacji poszczególnych biskupów do całego Kolegium biskupów. Także Kongregacja Doktryny Wiary – zauważa Henn – w podobny sposób wyraża jedność Kościołów lokalnych w łonie Kościoła Po-wszecznego⁴⁰

W okresie Reformacji niejednokrotnie dokonywano przeciwstawienia Pi-sma świętego, którego należy słuchać, gdyż jest słowem Bożym, oraz Tradycji, oskarżanej o wprowadzanie nowości. Przekładało się to niejednokrotnie na al-ternatywę: albo posłuszeństwo autorytetowi Pisma świętego, albo posłuszeń-stwo wobec tych, którzy sprawują autorytet w Kościele. Najnowszy dokument ARCIC II ukazuje harmonię istniejącą pomiędzy Pismem świętym i Tradycją, autorytetem i posłuszeństwem. Formowanie się kanonu Pisma świętego było integralną częścią Tradycji jako dynamicznego procesu. Uznanie przez Kościół ksiąg biblijnych za kanoniczne było jednocześnie aktem posłuszeństwa oraz ujawnieniem jego autorytetu. Kościół okazał posłuszeństwo Bogu przemawiają-cemu poprzez Pismo, uznając je za normę wiary. Jednocześnie, pod kierow-nictwem Ducha Świętego, mocą posiadanego autorytetu Kościół ustalił, które teksty jako natchnione mają być włączone do kanonu, które zaś nie⁴¹

O ile autorytet Pisma świętego nie był nigdy kwestionowany w Kościele katolickim, zaś Kościoły nurtu reformacyjnego go eksponowały, o tyle kością niezgody pomiędzy katolikami i protestantami było podejście do Tradycji.

2. Tradycja jako dynamiczny proces przekazu interpretacji Objawienia

Kościół anglikański, jak wskazywano powyżej, choć przyjmował zasadę *sola scriptura*, to jednak nie absolutyzował jej w sensie wykluczającym rolę i znaczenie autorytetu Tradycji. Omawiane w poprzednim punkcie VI i XX Ar-tykuły *Religii* mocno akcentowały wystarczalność Pisma świętego jako zbioru zawierającego wszystkie prawdy niezbędne do zbawienia. *XXXIV Artykuł Reli-*

³⁸ „The Church cannot properly be described as an agreement of individual believers, nor can its faith be considered the sum of the beliefs held by individuals” DA 23.

³⁹ Por. W. HENN, *Commentaire de la déclaration sur „Le don de l'autorité” de la Commission Internationale Anglicane-Catholique Romaine*, SISUC 1 (1999), 33.

⁴⁰ TENŹE, jw.

⁴¹ „The formation of the canon of the Scriptures was an integral part of the process of tradi-tion. The Church's recognition of these Scriptures as canonical, after a long period of critical di-scernment, was at the same time an act of obedience and of authority. It was an act of obedience in that the Church discerned and received God's life-giving „Yes” through the Scriptures, accep-ting them as the norm of faith. It was an act of authority in that the Church, under the guidance of the Holy Spirit, received and handed on these texts, declaring that they were inspired and that others were not to be included in the canon” DA 22.

gii⁴² wskazuje na autorytet Kościoła w decydowaniu o tradycjach i ceremoniach. O ile tradycje i ceremonie nie sprzeciwiają się słowu Bożemu, mogą być różne, często zależne od miejsca i czasu. Zauważyć jednak trzeba, że artykuł ten odnosi się nie tyle do Tradycji, lecz raczej do zwyczajów i ceremonii określanych jako „tradycje”⁴³

Od czasu Reformacji w teologii anglikańskiej istniał spór o rolę i miejsce Tradycji. Zasadniczo przyjmowano wyrażoną w VI Artykule Religii zasadę wystarczalności Pisma świętego. Od XVII wieku jednakże „zaczęto coraz bardziej uznawać doniosłość Tradycji jako kontekstu, w którym Pismo święte. jest przyjmowane i rozumiane”⁴⁴ Dziewiętnastowieczny „Ruch Traktatowy” utrzymywał, że Tradycja spełnia rolę przekaziciela doktryny apostoelskiej⁴⁵ Jednak bardziej pryncypialni teologowie z tym większą siłą wykluczali możliwość odwoływania się do Tradycji. G. Holden pisał w roku 1838: „Gdy deklaruje się konieczność Tradycji, w końcu dochodzi się do orzeczenia, że Pismo nie może być probierzem Boskiej prawdy”⁴⁶ Dla życia wiernych bardziej miarodajnymi od często skrajnych opinii teologów są oficjalne wypowiedzi Kościołów. Wspólnota Anglikańska na konferencji w Lambeth w roku 1948 uznała: „O ile

⁴² Article XXXIV (*Of the Traditions of the Church*): „It is not necessary that Traditions and Ceremonies be in all places one, and utterly like; for at all times they have been divers, and may be changed according to the diversities of countries, times, and men's manners, so that nothing be ordained against God's Word. Whosoever through his private judgement, willingly and purposefully, doth openly break the traditions and ceremonies of the Church, which be not repugnant to the Word of God, and be ordained and approved by common authority, ought to be rebuked openly, (that others may fear to do the like,) as he that offendeth against the common order of the Church, and hurteth the authority of the Magistrate, and woundeth the consciences of the weak brethren. Every particular or national Church hath authority to ordain, change, and abolish, ceremonies or rites of the Church ordained only by man's authority, so that all things be done to edifying”

⁴³ W literaturze teologicznej, szczególnie anglojęzycznej, częstokroć brak jest jasnego rozróżnienia w pisowni, o jakiej tradycji jest mowa. Dla większej klarowności terminologicznej przyjmujemy, że termin *Tradycja* (pisany wielką literą) stosowany będzie tam, gdzie odnosi się bezpośrednio do słowa Bożego, przekazywanego poprzez wieki w Kościele. Chociaż Tradycja nie zawsze zawarta jest w Piśmie świętym czy w pismach wczesnochrześcijańskich, to jednak wieki kontemplacji wydobywają prawdy od zawsze zawarte w wydarzeniu Chrystusa. Tradycja jako taka stanowi wraz z Pismem jeden święty depozyt słowa Bożego powierzony Kościołowi (*Dei Verbum* 10). Natomiast terminami *tradycja* oraz *tradycje* (pisane małą literą) określane będą zwyczaje, które choć utrwalone niejednokrotnie przez wieki, jako wytwór ludzki mogą podlegać zmianom. Uwidacznia się to szczególnie na przykładzie tradycji liturgicznych, zróżnicowanych w Kościele co do miejsca i czasu. Zob. Y. CONGAR, *La Tradition et la vie de l'Eglise*, Paris 1984², 15-40.

⁴⁴ W. HRYNIEWICZ, *Rola Tradycji w interpretacji teologicznej. Analiza współczesnych poglądów dogmatyczno-ekumenicznych*, Lublin 1976, 89.

⁴⁵ Por. R. NIPARKO, *Anglikatolicyzm*, w: EK t. 1, 599. Zob. H. BRANDERETH, *The Ecumenical Ideals of the Oxford Movement*, London 1947.

⁴⁶ G. HOLDEN, *Authority of Tradition in Matters of Religion*, cyt. za: G. BIEMER, *Newman on Tradition*, 29. Zob. też G. W. H. LAMPE, *The Authority of Scripture and Tradition. Paper by Canon G. W. Lampe*, w: *Authority and the Church. Papers and Discussions at a Conference between theologians of the Church of England and the German Evangelical Church*, red. R.R. WILLIAMS, London 1965, 3-19.

Pismo pozostaje ostatecznym standardem wiary, o tyle powinno być nieustannie interpretowane w kontekście życia Kościoła⁴⁷. Równie znamienne brzmi jeden z artykułów uzgodnień pomiędzy Kościołem Anglii a Prawosławnym Kościołem Rumunii, w którym posunięto się o wiele dalej w określeniu roli autorytetu Tradycji. Uznano bowiem, że „Objawienie Boże przekazywane jest przez Pismo i Tradycję” oraz, że „wszystko, co potrzebne jest do zbawienia, może być znalezione w Piśmie świętym, a jako uzupełnione, wyjaśnione, zinterpretowane i zrozumiane może być odnalezione w Świętej Tradycji⁴⁸”. Podejście takie, nie rezygnując z zasady *sola scriptura*, sytuuje jednocześnie Pismo święte w szerszym kontekście Tradycji.

Trudno byłoby znaleźć wśród teologów anglikańskich jednomyślność w określeniu roli autorytetu Tradycji w Kościele⁴⁹. Przeważa, jak się wydaje, postawa asekuracyjna, rezerwująca Tradycji rolę wyraźnie podrzędną w stosunku do Pisma świętego⁵⁰. Tradycja nie tylko nie może być pojmowana jako równorzędne z Pismem kryterium prawdy objawionej, lecz ma być podporządkowana Pismu i przez nie sprawdzana oraz korygowana. Cała jej rola sprowadza się do interpretowania Pisma⁵¹. Wydaje się, że próby tak dokładnego określenia podrzędnej roli Tradycji miały i mają swoje źródło w ciągłych obawach przed możliwością wykorzystania Tradycji przez autorytet kościelny do podporządkowania sobie autorytetu Pisma świętego.

Współczesna teologia anglikańska wyraźnie odchodzi od negatywnego sposobu patrzenia na Tradycję. Stara się ujmować Tradycję jako żywy proces, poprzez który Kościół interpretuje wiarę raz na zawsze objawioną⁵². Proces ten można określić jako doświadczenie Kościoła głoszącego to, czym żyje. Normatywnym kryterium tego ciągłego doświadczenia jest Pismo święte. Dlatego można powiedzieć, że Kościół anglikański przyjmuje Tradycję, lecz Tradycję

⁴⁷ *Lambeth Conference 1948*, London 1948, 85.

⁴⁸ „The Revelation of God is transmitted by the Holy Scripture and the Holy Tradition. Everything necessary for salvation can be founded upon Holy Scripture, as completed, explained, interpreted and understood in the Holy Tradition” Cyt. za: R. H. FULLER, *Anglican Self-Understanding and Anglican Traditions*, w: *Tradition im Luthertum und Anglikanismus*, red. G. GASSMANN, V. VAJTA, „Oecumenica” 1971/72, 179.

⁴⁹ Cechą charakterystyczną teologii anglikańskiej jest tzw. *comprehensiveness* polegająca na możliwości współistnienia w niej różnych, nawet zupełnie odmiennych i – wydawałoby się – przeciwnych poglądów teologicznych. Por. P. JASKÓŁA, *Anglikańskie doświadczenie jedności*, w: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*, red. W. HRYNIEWICZ, J. GAJEK, J. KOZA, Lublin 1996, 476-479. Zob. J. I. PACKER, *A Kind of Noah's Ark? The Anglican Commitment to Comprehensiveness*, Oxford 1981.

⁵⁰ Wyraża to m.in. E. A. DE MENDIETA, *Rome and Canterbury*, 131: „As the Word, the Bible is set above all other sources of the faith, and especially above Tradition in all its forms”. Zob. też B. LINDARS, *Bible and the Church*, 16-19.

⁵¹ Por. E. A. DE MENDIETA, *Rome and Canterbury*, 131.

⁵² Por. MCADOO, *Being an Anglican*, 14. Bardziej uogólnioną definicję podaje G. D. YARNOLD: „In the ecclesiastical sense, tradition is that which is handed over for safe keeping from one generation to another” TENZE, *By What Authority?*, 62.

weryfikowaną przez Pismo⁵³ Tradycja spełnia jednak jedynie rolę pomocniczą w interpretowaniu Pisma⁵⁴ W praktyce sprowadza się to często w do przekonania, że Tradycja jest nagromadzonym przez wieki zbiorem egzegetycznych komentarzy, do którego można się odwoływać, by wesprzeć własne stanowisko i uniknąć błędów, na które jest narażona współczesna egzegeza⁵⁵

Powstaje jednak pytanie o czasowe ramy Tradycji. Czy za Tradycję należy uznać jedynie wspólną Tradycję, sprzed zerwania jedności eklezjalnej, czy też tę samą rangę można przyznać okresowi odrębnego istnienia i rozwoju wspólnot kościelnych. W tym drugim przypadku, przy założeniu że Tradycja jest stale dokonującym się procesem, Tradycji narosłej w okresie podziału należałoby przyznać rangę równą Tradycji Kościoła nie podzielonego. Stanowisko takie szczególnie akcentowane jest po stronie anglikańskiej, pozwala bowiem na dowartościowanie własnej Tradycji eklezjalnej, przemilczane natomiast najczęściej po stronie katolickiej⁵⁶. Z drugiej strony, wśród teologów anglikańskich nie brak głosów, że prawdziwa Tradycja kończy się na pierwszych sześciu wiekach chrześcijaństwa, bowiem – ich zdaniem – od siódmego wieku zaczęły się rozwijać „błędy Kościoła rzymskiego”⁵⁷ Jeszcze większą trudność przedstawia możliwość uzgodnienia, co właściwie, przy różnym przez kilka wieków rozwoju doktryny i życia kościelnego, może być treścią jednej, dla wszystkich wspólnej Tradycji.

Problem wzajemnego przeciwstawienia Pisma i Tradycji zarysował się w całej ostrości dopiero w czasach Reformacji. Doszło do tego wskutek ekskluzywnego przyjęcia przez reformatorów zasady *sola scriptura*. W. Hryniewicz uważa, że w okresie patrystyki i średniowiecza teologowie odwoływali się zarówno do Pisma świętego, jak i do Tradycji, nie zastanawiając się szczegółowo nad ich wzajemnym stosunkiem⁵⁸ Dekret *De libris sacris et de traditionibus recipiendis* Soboru Trydenckiego orzekał o równorzędnym charakterze Pisma i Tradycji⁵⁹ Nierozdzielnie obydwie te elementy ujmuje też nauka Soboru Watykańskiego II: „Tradycja święta zatem i Pismo święte ściśle się ze sobą łączą i komunikują. Obydwoje bowiem, wypływając z tego samego źródła Bożego, zrastają się jakoś w jedno i zdążają do tego samego celu”⁶⁰ Ta wypowiedź so-

⁵³ Por. H. R. MCADOO, *Being an Anglican*, 15. Szerzej poglądy na ten temat bpa McAdoo (uczestnika ARCIC I) omawia P. AVIS, *Anglicanism and the Christian Church. Theological Resources in Historical Perspective*, Edinburg 1989, 272-279.

⁵⁴ Por. R. D. CORNWALL, *Visible and Apostolic. The Constitution of the Church in High Church Anglican and Non-Juror Thought*, Newark – London – Toronto 1993, 48. Zob. G. R. EVANS, *Authority in the Church: A Challenge for Anglicans*, 11-16.

⁵⁵ Por. R. H. FULLER, *Anglican Self-Understanding and Anglican Traditions*, 181.

⁵⁶ Zob. m.in. R. H. FULLER, *Anglican Self-Understanding and Anglican Traditions*, 181-182.

⁵⁷ Por. R. D. CORNWALL, *Visible and Apostolic*, 49.

⁵⁸ *Rola Tradycji w interpretacji teologicznej*, 87.

⁵⁹ Zob. wyżej przypis 16.

⁶⁰ *Dei Verbum* 9. Por też *Dei Verbum* 10: „Święta Tradycja i Pismo święte stanowią jeden święty depozyt słowa Bożego powierzony Kościołowi” W. HRYNIEWICZ uważa, że teologiem, który najbardziej w okresie Soboru Watykańskiego II przyczynił się do pogłębienia dyskusji nad relacją

boru podkreśla fakt, że Pisma nie da się oddzielić od Kościoła i jego Tradycji. To właśnie Kościół na przestrzeni wieków przekazał nam Biblię poprzez Tradycję doktrynalną. Reformatorzy sami otrzymali Biblię należącą do Kościoła i to otrzymali ją od Kościoła, poprzez tę samą Tradycję. Każdy, kto pragnie odkryć Pismo dla siebie, biorąc je za pokarm swej wiary, najpierw musi je przyjąć nie inaczej przecież, jak właśnie z rąk Kościoła, mówiącego głosem Tradycji⁶¹. Dla historyka myśli ekumenicznej jest jasne, że o ile katolicyce przyjmują autorytet Wcielonego Słowa jako przekazany w głoszonej Dobrej Nowinie, następnie w Piśmie świętym oraz Tradycji Kościoła, o tyle anglikanie zatrzymują się w tym procesie komunikacji na pytaniu: czy istnieje autorytatywna Tradycja? Według nich bowiem, katolickie rozumienie Tradycji może stanowić zagrożenie dla jedynej roli Pisma w przekazie autorytetu w Kościele⁶². Tymczasem, jak wskazuje Flesseman-van Leer, „[...] wczesna tradycja była niczym innym, jak kerygmatyczną formą Słowa. Jeśli Pismo jest słowem Bożym, Tradycja jest przepowiadaniem tego Słowa”⁶³. W takim ujęciu Tradycja byłaby nie tylko przekazywaniem spuścizny doktrynalnej, lecz również, z religijno-egzystencjalnego punktu widzenia, przepowiadaniem Ewangelii w Kościele⁶⁴. Wydaje się, że ujęcie takie pozwala na przekroczenie antynomii Pisma i Tradycji. Skoro bowiem przyjmujemy, że Pismo powinno być głoszone zgodnie z Tradycją Kościoła, a Tradycja jest jednocześnie treścią Pisma, które głoszone jest w Ko-

Tradycji do Pisma świętego, był J. Ratzinger. Postulował on poszerzenie zagadnienia „Pismo święte i Tradycja” do ram zagadnienia „Objawienie i Tradycja” i rozpatrywanie go w szerszym kontekście, do którego należy. Wynika to z faktu, że Objawienie będące „całokształtem mowy i działania Boga względem człowieka jest rzeczywistością zbawczą, o której Pismo święte daje świadectwo, lecz nie utożsamia się z nią”. Z tego braku zbieżności między Objawieniem a Pismem świętym wynika dopiero fakt istnienia i roli Tradycji. Według Ratzingera „Tradycja oznacza związek człowieka z dziejami Chrystusa poświadczonymi w Piśmie, które dzięki Duchowi posiadają swoją teraźniejszość w Kościele, są ustawicznie interpretowane i przekazywane”. TENŻE, *Rola Tradycji w interpretacji teologicznej*, 99-102.

⁶¹ Por. E. A. DE MENDIETA, *Rome and Canterbury*, 136.

⁶² Por. G. H. TAVARD, *The Authority of Scripture and Tradition*, w: *Problems of Authority*. red. J. M. TODD, London 1962, 29; TENŻE, *The Holy Tradition*, w: *Dialogue for Reunion. The Catholic Premises*, red. L. SWIDLER, New York 1962, 54-88.

⁶³ Por. E. FLESSEMAN-VAN LEER, *Scripture and Tradition in the Early Church*, b.m.w. 1954 194.

⁶⁴ Por. G. TAVARD, *The Authority of Scripture and Tradition*, 32. Ujęcie takie prezentują też inni teologowie katolicki. K. Rahner i H. Vorgrimler wskazują, że „[...] Tradycja, która w czasach poapostolskich sama ukazuje się jako ucieleśniona w Piśmie świętym, w swojej pierwotnej naturze nie jest sumą zdań, ale trwałą obecnością Objawienia Bożego, doświadczeniem Jezusa Chrystusa, które dostarcza impulsu do niewyczerpanej refleksji, nigdy nie zgłębnioną tajemnicą samoudzielenia się Boga. Z drugiej strony owa Tradycja trwa nadal o tyle, że – jako tak rozumiana – jest nośnikiem Pisma świętego. Natomiast Pismo święte ze swej strony jest wydarzeniem, w którym Kościół konkretyzuje i ponownie rozpoznaje swój kerygmat, swoją wiarę, i podporządkowuje się tej obiektywizacji, żeby poddać krytyce to, co w formie opinii, tendencji itd. skądinąd istniało w nim w ciągu historii i w ten sposób utrzymuje w czystości najbardziej charakterystyczne treści swojej wiary, które znajdują się w nim, kiedy wyraża je w Piśmie Świętym” *Tradycja*. w: K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Mały słownik teologiczny*, 489-499.

ściele, to można przyjąć, że pozorna opozycja obydwu pojęć zostaje w ten sposób pokonana⁶⁵ Problemem pozostaje jednak sposób rozumienia jedności Pisma i Tradycji. Nie można dokonywać ich całkowitego utożsamienia, gdyż prowadzi to do wchłonięcia jednej rzeczywistości przez drugą. Niebezpieczeństwo takie widoczne jest w podejściu charakterystycznym dla protestantów, którzy zgadzając się na potrzebę „pojednania” Pisma i Tradycji, usiłują absorbować Tradycję w obręb Pisma. Tendencją katolików natomiast jest absorbowanie Pisma w obręb Tradycji. Tymczasem jedność Pisma i Tradycji jest, według G. Tavarda, jednością w różnorodności⁶⁶.

Zagadnienia dotyczące Tradycji poruszone zostały w *Wyjaśnieniach do Dokumentu weneckiego* w paragrafie zatytułowanym *The Place of Scripture*⁶⁷ Komisja, odpowiadając w nim na krytykę *Dokumentu weneckiego*, jaka dała się słyszeć szczególnie ze środowisk anglikańskich, starała się potwierdzić naukę o wyjątkowym miejscu Pisma jako źródła autorytetu w Kościele. Omawiając problem konieczności znajdowania odpowiedniego języka dla wyrażania prawd zawartych w Piśmie świętym, Komisja wypracowała własne pojęcia Tradycji. „Przez Tradycję chrześcijańską rozumie się połączenie trwania w objawionej prawdzie i nieustanne badanie jej znaczenia”⁶⁸ Niektóre rezultaty tak podej-

⁶⁵ Por. E. FLESSEMAN-VAN LEER, *Scripture and Tradition in the Early Church*, 195.

⁶⁶ G. Tavard ujmuje ten problem następująco: „One need not separate in order to distinguish, and one need not absorb in order to unite. The unity of Scripture and Tradition is a unity in distinction. It is similar in this to many of the religious unities of Christianity: the unity of God, the unity of Christ, the unity of the Body of the Church, the unity of marriage, the unity of friendship are all unities in distinction. If this applies so often in Christianity, there is an antecedent presumption that we should look for the same kind of unity as regards Scripture and Tradition. There must be in them a common element, within which their distinction can be maintained. [...] The mystery in which Scripture and Tradition are one can be no other than God's self-revelation to man”. TENZE, *The Authority of Scripture and Tradition*, 36-37. Tavard za uprzywilejowane miejsce „jedności w różnorodności” Pisma i Tradycji uważa liturgię Kościoła: „The liturgy does not only stand at the origin of the New Testament; it provides also the locus where the passage from Scripture to Tradition takes place, or as I would prefer to say, where Scripture becomes Tradition. Tradition is nothing if it is not the Tradition of Scripture, just as the sacraments are nothing if they are not the sacraments of grace. [...] Tradition whose ever-flowing stream runs through the history of the Church is no other than a transmission of the apostolic faith and witness recorded in the New Testament. Scripture, as the message of the eyewitnesses of the death and resurrection of Christ, is the content of Tradition. But Scripture points to the apostolic faith only insofar as it is read as an inspired book; that is, insofar as the liturgical experience manifests its inspiration. [...] As a consequence or implication of this, Tradition is also the transmission of doctrine. But here again this does not take place outside of the liturgical framework of the Church's life; and it can neither duplicate, nor be connumerated with, Scripture” TENZE, *The Authority of Scripture and Tradition*, 39-40. Y. Congar przytacza stwierdzenie Dom Guérangera wskazujące na liturgię, jako miejsce dokonywania się Tradycji mocą Ducha Świętego: „C'est dans la liturgie que l'Esprit qui inspira les Ecritures parle encore; la liturgie est la Tradition même à son plus haut degré de puissance et de solennité”. TENZE, *La Tradition et la vie de l'Église*, 100.

⁶⁷ AWY 2.

⁶⁸ „This combination of permanence in the revealed truth and continuous exploration of its meaning is what is meant by Christian tradition”. AWY 2.

mowanej refleksji, o ile dotyczą podstawowych spraw wiary, mogą być uznane – według Komisji – za autentyczny wyraz doktryny chrześcijańskiej i jako takie za część depozytu wiary⁶⁹ To bardzo ostrożne i fragmentaryczne podejście do problemu Tradycji nie znalazło na tym etapie prac Komisji dalszego pogłębienia. Komisja ograniczyła się jedynie do próby opisanego dwu różnych sposobów ujmowania Tradycji⁷⁰ Pierwszy z nich charakteryzuje opinię Kościoła anglikańskiego, która akcentuje utrzymanie rozumienia Tradycji w ramach Pisma. Polega to na odkrywaniu w spisany słowie Bożym nie poznanych dotąd bogactw pierwotnego objawienia, jednakże bez niewolniczego trzymania się tekstu Pisma. Drugi sposób rozumienia Tradycji – bliższy Kościołowi katolickiemu – wskazuje, że Kościół poddany jest przewodnictwu Ducha Świętego, który wie, gdzie jest pełnia prawdy. Kościół, czerpiąc z całego zasobu ludzkiej myśli i doświadczenia, poprzez dynamiczny proces „dokonywania się” Tradycji, nadaje Objawieniu jego najpełniejszy wyraz i najszersze zastosowanie. Skupia się przy tym przede wszystkim na wzroście „z pokolenia na pokolenie” ziarna Bożego słowa⁷¹

Niestety, Komisja nie podjęła w *Wyjaśnieniach* bardziej pogłębionej refleksji nad zagadnieniem autorytetu Tradycji. C. J. Dumont podaje, że w ostatecznej wersji dokumentu zagadnienie Tradycji potraktowano bardziej ogólnikowo, niż w wersji roboczej. Stało się tak, być może, „z obawy przed nadaniem Tradycji zbyt wyjątkowego znaczenia teologicznego”⁷² Zaprezentowana próba skrótowego ujęcia tematu nie wypracowuje wspólnego stanowiska, poprzestając na zasygnalizowaniu różnic, i to bez wyraźnego odniesienia do zaangażowanych w dialog Kościołów. Być może na tym etapie prac Komisji wypracowanie wspólnego stanowiska nie było jeszcze możliwe. W *Wyjaśnieniach* Komisja przyznaje, że w dwu zasygnalizowanych ujęciach Tradycji inaczej rozłożono akcenty, przy czym równocześnie sugeruje, iż oba podejścia nie muszą sobie przeczyć, lecz mogą się uzupełniać.

Drugie uzgodnienie ARCIC o autorytecie w Kościele – *Dokument z Windsoru* – wydany jednocześnie z *Wyjaśnieniami*, nie porusza zagadnienia Tradycji. Reakcja strony katolickiej, która dotyczyła całości prac ARCIC I opublikowanych w *Raporcie Końcowym*, zawarta została w dokumencie Kongregacji

⁶⁹ AWY 2.

⁷⁰ Zob. H. CHADWICK, E. J. YARNOLD. *Truth and Authority*, 10-13.

⁷¹ „Under the guidance of the Spirit undiscovered riches and truths are sought in the Scriptures in order to illuminate the faith according to the needs of each generation. This is not slavery to the text of Scripture. It is an unfolding of the riches of the original revelation. Another approach, while different, does not necessarily contradict the former. In the conviction that the Holy Spirit is seeking to guide the Church into the fullness of truth, it draws upon everything in human experience and thought which will give to the content of the revelation its fullest expression and widest application. It is primarily concerned with the growth of the seed of God's word from age to age”. AWY 2.

⁷² TENZE, *Analyse critique de la Déclaration de la Commission Internationale Anglicane/Catholique-romaine*, SISUC 3 (1976), 9.

Nauki Wiary z 1982 r.⁷³ Dokument ten jednak nie porusza tematu autorytetu Tradycji, być może dlatego, iż w uzgodnieniach zawartych w *Raporcie Końcowym* dominowały inne zagadnienia. Oficjalna odpowiedź strony katolickiej na *Raport Końcowy* również nie porusza wprost zagadnienia Tradycji⁷⁴

Ze strony anglikańskiej *Raport Końcowy* poddany został ewaluacji na konferencji w Lambeth 1988 r. Konferencja pozytywnie oceniła wysiłki ARCIC I i zachęciła ARCIC II do dalszych prac nad zagadnieniem autorytetu w Kościele, włączając temat relacji Pisma świętego do Tradycji⁷⁵

Komisja ARCIC II zauważa potrzebę odniesienia się do kierowanych do niej próśb o poszerzenie ujęcia tematu Tradycji⁷⁶ Obszerne opracowanie kwestii związanych z wzajemną relacją Pisma i Tradycji znajduje się w trzecim dokumencie nt. autorytetu w Kościele, jakim jest *Dar autorytetu* z 1999 r. Znajduje się w nim określenie Tradycji jako „objawionego Słowa, któremu od początku dawała świadectwo wspólnota apostołska, a które jest przyjmowane i przekazywane poprzez życie całej wspólnoty chrześcijańskiej”⁷⁷ Tradycja

⁷³ *The 'Observations' of the Congregation for the Doctrine of the Faith on the Final Report of the Anglican-Roman Catholic International Commission*. W: *Anglicans and Roman Catholics: The Search for Unity*, red. CH. HILL, E. J. YARNOLD, London 1994, 79-91.

⁷⁴ *Réponse Catholique au Rapport Final d'ARCIC-I*, SISUC 1 (1993), 49-54. Przekład polski: *Katolicka odpowiedź na „Raport Końcowy” Międzynarodowej Komisji Anglikańsko-Rzymskokatolickiej*, OsRomPol 7 (1992), 51-54. J. R. Wright w drobiazgowy sposób roztrząsa zagadnienie Tradycji w odpowiedzi katolickiej na *Raport Końcowy*. Wynajduje we wszystkich dokumentach ARCIC I to, co może odnosić się do Tradycji, tradycji (w l. poj.) i tradycji (w l. mn.), i z detektywistyczną dociekliwością śledzi wszelkie zakresy użycia sformułowań oraz nieścisłości, atakując przy tym poglądy katolickich członków Komisji. Wydaje się jednak, że jego artykuł nie wnosi istotnych, pozytywnych treści do prezentowanych rozważań. TENŻE, *The problem of Tradition in the Definitive Response of the Vatican to the Final Report of the ARCIC I*, w: *The Quadrilog: Tradition and the Future of Ecumenism*, red. K. HAGEN, Collegeville 1994, 223-238.

⁷⁵ *Resolution 8. Anglican-Roman Catholic International Commission (ARCIC)*, w: *The Truth Shall Make You Free. The Lambeth Conference 1988. The Reports, Resolutions and Pastoral Letters from the Bishops*, London 1988, 210-211.

⁷⁶ Nawiązuje do tego wstęp dokumentu: „[...] the authorities of our two communions have asked for further exploration of [...] the relationship between Scripture, Tradition and the exercise of teaching authority” DA 3.

⁷⁷ „The revealed Word, to which the apostolic community originally bore witness, is received and communicated through the life of the whole Christian community”. DA 14. Komisja wprowadza też postulowane uściślenie terminologiczne: „In accord with ecumenical usage, the capitalised word Tradition here refers to „the Gospel itself, transmitted from generation to generation in and by the Church,” while the uncapitalised word tradition refers to „the traditionary process,” the handing-on of the revealed truth [...]. The plural traditions refers to the peculiar features of liturgy, theology, canonical and ecclesial life in the various cultures and faith communities. These uses, however, often cannot be sharply distinguished. When „tradition” is capitalised at the beginning of a sentence, context must determine sense. The phrase apostolic Tradition refers to the content of what has been transmitted from apostolic times and continues to be the foundation of Christian life and theology” DA 14, przypis 1. Tym razem wyraźnie do oznaczenia Tradycji przywołano gr. termin *paradosis*, pochodzący od czasownika *paradidomi* (oddaje, przekazuje). Por. wyżej przypis 43.

określona zostaje ponadto jako dynamiczny proces, komunikujący każdemu pokoleniu to, co raz na zawsze otrzymała wspólnota apostołska⁷⁸ Nie powielając klasycznych określeń Tradycji w katolickiej teologii fundamentalnej, Komisja odrzuca również skrajne poglądy protestanckie, redukujące Tradycję do zbioru orzeczeń doktrynalnych i komentarzy egzegetycznych⁷⁹ Kościół nieustannie otrzymuje i przekazuje te elementy, które są konstytutywne dla wspólnoty kościelnej: chrzest, wyznanie wiary apostołskiej, celebrację Eucharystii, przewodnictwo posługiwania apostołskiemu⁸⁰ Proklamowanie Dobrej Nowiny, sakramenty i życie we wspólnocie Kościoła jest jednocześnie treścią Tradycji i jej owocem. Cel Tradycji wypełniony jest wtedy, gdy poprzez działanie Ducha Świętego słowo Boże jest przyjmowane i przeżywane w wierze i nadziei⁸¹. Przypomnieć tu należy wyżej zaznaczony fakt, że dokument *Dar autorytetu* sytuuje spisane słowo Boże „w obrębie Tradycji” („within Tradition”), co podkreśla szerokie rozumienie Tradycji w jej funkcji przekazu Objawienia⁸²

Wyraźny już w *Wyjaśnieniach* pneumatologiczny aspekt Tradycji zaznaczony jest również mocno w dokumencie *Dar autorytetu*. To Duch Święty jest Tym, który przewodzi „dokonywaniu się” Tradycji, szczególnie przez posługę Bożego słowa, sakramenty i życie wspólnoty ludu Bożego⁸³ W stwierdzeniu

⁷⁸ „Tradition is a dynamic process, communicating to each generation what was delivered once for all to the apostolic community” DA 14.

⁷⁹ „A minimalist understanding of Tradition that would limit it to a storehouse of doctrine and ecclesial decisions is insufficient” DA 14. Zob. np. Z. KRZYSZOWSKI, *Tradycja jako wartość w Kościele*, w: *W służbie wartościom. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Biskupowi Prof. Dr. hab. Kazimierzowi Ryczanowi z okazji 60-lecia urodzin*, red. R. KAMIŃSKI, J. KOZA., L. SKORUPA, K. ŚWIĘS, Kielce 1999, 293-299. Znajdujemy tam określenie Tradycji: „W teologii rozróżnia się *Tradycję* (pisaną przez duże T), która zakończyła się wraz ze śmiercią ostatniego z Apostołów i *tradycję* (pisaną przez małe t), trwającą w Kościołach. Ta pierwsza nosi nazwę Tradycji ustalającej lub konstytutywnej”, 294. Zob. też: A. ZUBERBIER, *Tradycja*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. ZUBERBIER, t. 2, 322-325.

⁸⁰ DA 14. Por. *Church as Communion. An agreed Statement by the Anglican-Roman Catholic International Commission*, London 1991, 15, 43.

⁸¹ „The purpose of Tradition is fulfilled when, through the Spirit, the Word is received and lived out in faith and hope. The witness of proclamation, sacraments and life in communion is at one and the same time the content of Tradition and its result”. DA 18.

⁸² Kładzie na to nacisk E. J. Yarnold w jednym ze swych komentarzy do prac ARCIC: „Tradition is prior to Scripture, but once Scripture is inspired, written, and canonized, the two are inseparable. Tradition is the living interpretation of Scripture; the Church is guided by Scripture as interpreted within a living tradition. There is no suggestion here that tradition is a source of revelation distinct from Scripture which may preserve truths on which Scripture is silent. *Sola scriptura*, yes; But Scripture interpreted and applied within the Church is tradition” TENŹE, *Tradition in the Agreed Statements of the Anglican-Roman Catholic International Commission*, w: *The Quadrilog: Tradition and the Future of Ecumenism*, red. K. HAGEN, Collegeville 1994, 243. Zauważyć trzeba, że komentarz ten jest wcześniejszy od publikacji omawianego dokumentu (*Dar autorytetu*). Na tym przykładzie zauważyć można, jak poszukiwania teologiczne przyczyniały się do wypracowywania nowych sformułowań, zawartych następnie w dokumentach dialogu.

⁸³ „This tradition, or handing on, of the Gospel is the work of the Spirit, especially through the ministry of Word and Sacrament and in the common life of the people of God” DA 14.

tym zauważyć można wyraźne nawiązanie do potrójnego wymiaru działania Chrystusa we wspólnocie Kościoła jako Proroka, Kapłana i Pasterza (Króla)⁸⁴ Zakorzenie w Tradycji Kościoła otwiera wierzącego na udział w komunii Trójcy Świętej. W ten sposób Tradycja staje się „kanałem Bożej miłości”, który jest „integralną częścią ekonomii łaski”⁸⁵. Dlatego Tradycja, która jest skarbem przyjmowanym przez lud Boży, jest również darem dla całej ludzkości⁸⁶ Zaznaczony w *Darze autorytetu* uniwersalny wymiar Tradycji jest elementem nowym w dokumentach dialogu katolicko-anglikańskiego. Dokumenty te skupiały się raczej – podobnie jak większość opracowań teologicznych – na wewnątrz-konfesyjnym czy wewnątrzchrześcijańskim znaczeniu Tradycji.

Tradycja nie jest raz na zawsze otrzymanym przez Kościół depozytem wiary, lecz darem nieustannie odnawianym, który domaga się od Kościoła nieustannego jego przyjmowania⁸⁷ W ten sposób kolejne pokolenia wierzących włączają się w komunie trwającą poprzez wieki. Każdy Kościół lokalny, przejmując bogactwo Tradycji, manifestuje jednocześnie swoją komunie z pokoleniami, które go poprzedzały w wierze apostoelskiej⁸⁸ Jeszcze raz ujawnia się tu dynamiczny charakter Tradycji, jako nieustannego procesu przyjmowania i komunikowania objawionego słowa Bożego w zmieniających się okolicznościach życia i czasu⁸⁹ W nieustannym przekazie Ewangelii z pokolenia na pokolenie, w przyjmowaniu daru Tradycji poprzez działanie Ducha Świętego i zakorzenieniu przez to w wierze apostoelskiej poprzednich pokoleń ujawnia się diachroniczny wymiar Tradycji, objawiający katolickość (powszechność) Kościoła⁹⁰ To bowiem, co Apostołowie otrzymali i głosili, zawiera się również obecnie w jego Tradycji⁹¹ Natomiast w komunii Kościołów na we wszystkich miejscach ujawnia się wymiar synchroniczny Tradycji⁹² Wymiar ten widoczny jest wszędzie tam, gdzie „mocą Ducha Świętego przepowiadane jest słowo Boże i sprawowane są sakramenty”⁹³ Obecność Tradycji apostoelskiej w różnorodności form wyrazu Ewangelii w róż-

⁸⁴ Por. *Lumen gentium* 13-14; *Unitatis redintegratio* 2.

⁸⁵ DA 15.

⁸⁶ „Tradition is both a treasure to be received by the people of God and a gift to be shared with all humanity”. DA 15.

⁸⁷ Zob. M. J. VAN DYCK, *Growing Closer Together. Rome and Canterbury: a relationship of hope*, London b.r.w., 148-150.

⁸⁸ „The handing on and reception of apostolic Tradition is an act of communion whereby the Spirit unites the local churches of our day with those that preceded them in the one apostolic faith”. DA 16.

⁸⁹ „The process of tradition entails the constant and perpetual reception and communication of the revealed Word of God in many varied circumstances and continually changing times”. DA 16.

⁹⁰ „The process of tradition clearly entails the transmission of the Gospel from one generation to another (diachronic)”. DA 26.

⁹¹ Por. DA 17.

⁹² „If the Church is to remain united in the truth, it must also entail the communion of the churches in all places in that one Gospel (synchronic)”. DA 26.

⁹³ DA 17.

nych Kościołach sprawia, że pomiędzy tymi wspólnotami istnieje rzeczywista komunია. Różnorodność tradycji kościelnych jest wyrazem katolicyzmu Kościoła i potwierdzeniem żywotności Tradycji⁹⁴ Według autorów *Daru autorytetu*, różnorodność stworzenia zamierzona przez Stwórcę mogła być analogią, według której Kościoły objawiają wierność Tradycji nie poprzez jednolitość form wyrazu wiary, lecz raczej poprzez ich różnorodność w ramach jedności całej wspólnoty Kościoła⁹⁵ Wydaje się, że podejście takie rzeczywiście pozwala na przekroczenie myślenia uniformistycznego, nie pozwalającego dostrzec jedności możliwej przy konfesyjnym zróżnicowaniu.

Tradycja pojmowana w najszerszym znaczeniu tego słowa jako „żywa pamięć Kościoła”⁹⁶ zawiera historyczną manifestację prawdy doktrynalnej. Jako żywa siła jest nieodłączna od Kościoła będącego żyjącym organizmem⁹⁷ Koncepcja ta znalazła swe odzwierciedlenie w dokumencie *Dar autorytetu*, w którym mowa jest o „pamięci zbiorowej”⁹⁸, poprzez którą Tradycja daje świadectwo apostołskiemu wspólnoty obecnej dzisiaj w Kościele.

J. M. Tillard proponuje określenie żywej Tradycji Kościoła jako nieustannego dynamizmu, przez który dzieło Chrystusa jest aktualizowane i przeżywane z pokolenia na pokolenie, w każdym miejscu i sytuacji, w jakich żyje człowiek⁹⁹ Tak pojęta Tradycja oznacza całe życie Kościoła, będące nieustannie owocem działania Ducha Świętego, który przekazuje dary Chrystusa i prowadzi uczniów do całej prawdy (J 16,13-14). Dokument *Dar autorytetu* również wskazuje na tę myśl, gdy stwierdza, że Duch Święty nadal poucza Kościół, przywołując pamięć o słowach i czynach Jezusa, uobecniając owoce Jego zbawczego dzieła i dając przedsmak Królestwa¹⁰⁰

* * *

Wydaje się, że w zaproponowanych sformułowaniach ARCIC zdołała przekroczyć trudności w ujmowaniu zagadnienia relacji Pisma świętego i Tradycji. Na podkreślenie zasługuje dostrzeżenie zależności Pisma świętego i Tra-

⁹⁴ Por. DA 27.

⁹⁵ „As God has created diversity among humans, so the Church's fidelity and identity require not uniformity of expression and formulation at all levels in all situations, but rather catholic diversity within the unity of communion”. DA 27.

⁹⁶ Por. E. A. de MENDIETA, *Rome and Canterbury*, 139.

⁹⁷ Por. jw.

⁹⁸ „Tradition makes the witness of the apostolic community present in the Church today through its corporate memory”. DA 18.

⁹⁹ J.-M. R. TILLARD, *Tradition, Reception*, w: *The Quadrilog: Tradition and the Future of Ecumenism*, red. K. HAGEN, Collegeville 1994, 328.

¹⁰⁰ „The Spirit, active in the once for all events of the ministry of Jesus, continues to teach the Church, bringing to remembrance what Christ did and said, making present the fruits of his redemptive work and the foretaste of the kingdom (cf. Jn 2:22; 14:26)” DA 18. Por. Y. CONGAR, *La Tradition et la vie de l'Église*, 43-48.

dycji w ich funkcji przekazu Objawienia oraz usytuowanie Pisma jako słowa spisane w „obróbie Tradycji” Rozróżnienie terminologiczne pomiędzy tradycjami i Tradycją w Kościele pozwala na oddzielenie form przekazu Objawienia – mogących ulegać zmianom w zależności od potrzeb danej epoki – od jego niezmiennej treści, przekazywanej przez Tradycję w Kościele. Tradycja postrzegana jako dynamiczny proces przekazu Objawienia ujawnia działanie Ducha Świętego, który nieustannie prowadzi Kościół do odczytywania Dobrej Nowiny w kontekście potrzeb współczesnych wierzących. Można więc uznać, że dialog katolicko-anglikański wypracował język uzgodnień ekumenicznych, który może posłużyć owocnie innym dialogom międzykonfesyjnym.

La question de l'Écriture et de la Tradition dans les documents du dialogue Anglican/Catholique Romain

Résumé

La question de l'Écriture et de la Tradition a pris une place privilégiée dans les documents du dialogue Anglican/Catholique Romain. Même si ce thème n'était pas le plus disputé dans l'histoire de nos relations, il joue un rôle important dans les théologies respectives de nos Églises. La Commission Internationale Anglicane/Catholique Romaine (ARCIC) a abordé ce sujet dans son document *Autorité dans l'Église*, Venise 1976. Les explications étaient élargies dans les *Elucidations* incorporées dans le *Rapport Final d'ARCIC de 1981*. Enfin le dernier document d'ARCIC de 1999, *Le don de l'autorité*, apporte une grande contribution à ce sujet.

Souligner la place unique de l'autorité de l'Écriture dans la transmission de la Révélation Divine était un des principes de la Réforme. La fameuse expression *sola scriptura* mettait en même temps en question la valeur de l'autorité de la Tradition dans l'Église. La pensée réformatrice en Angleterre n'en était pas loin. Néanmoins la théologie anglicane contemporaine est prête à reconnaître le rôle interprétatif de la Tradition.

Le Document de Venise et les *Elucidations* ont mis en valeur l'autorité de l'Écriture en soulignant le rôle normatif de la personne et de l'enseignement de Jésus dans la transmission de la Révélation. *Le don de l'autorité* a contribué à l'élaboration du sujet en exposant la fonction normative de l'Écriture dans ce processus de transmission de la Révélation «à l'intérieur de la Tradition». L'Écriture et la Tradition y ont été situées dans le rapport avec la Révélation, la

Tradition perpétuée dans la communauté de croyants étant à l'origine de l'Écriture dans sa forme écrite. Ainsi comprise, la Tradition contient non seulement la Parole écrite, mais aussi le baptême, la profession de foi, la célébration de l'Eucharistie, le ministère apostolique – tout en étant les éléments constitutifs de la communauté ecclésiale. Dans son sens le plus large, la Tradition est une « mémoire vivante de l'Église » et donc inséparable. Elle est constamment animée par l'Esprit Saint qui instruit son Église sur les paroles et les oeuvres du Seigneur en les actualisant *hic et nunc*. Cette action de l'Esprit donne ainsi à la Tradition une dimension de processus dynamique de la transmission et de l'interprétation de la Révélation.

Résumé: Paweł Borto